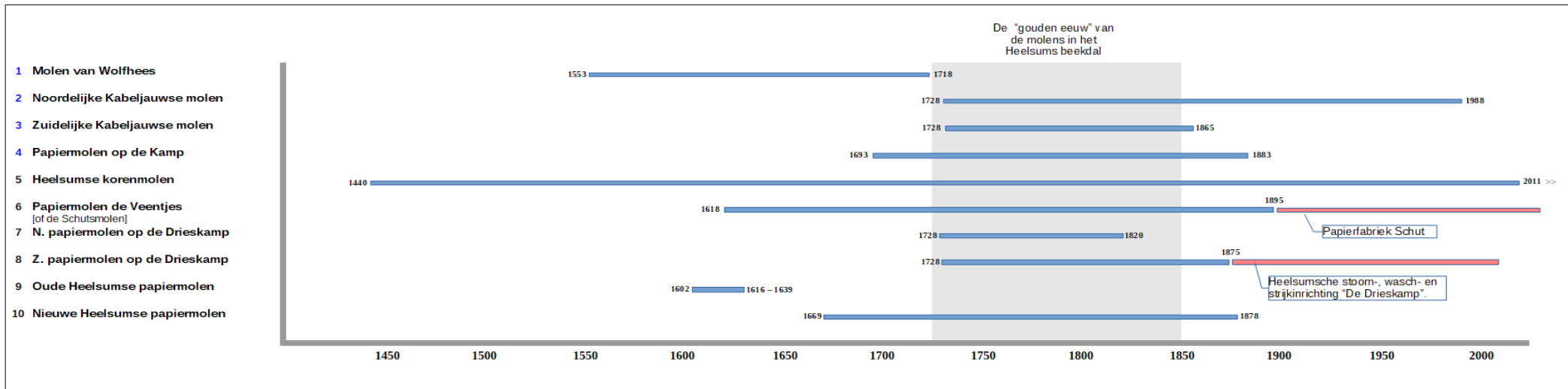

DE TIEN MOLENS IN HET HEELSUMS BEEKDAL

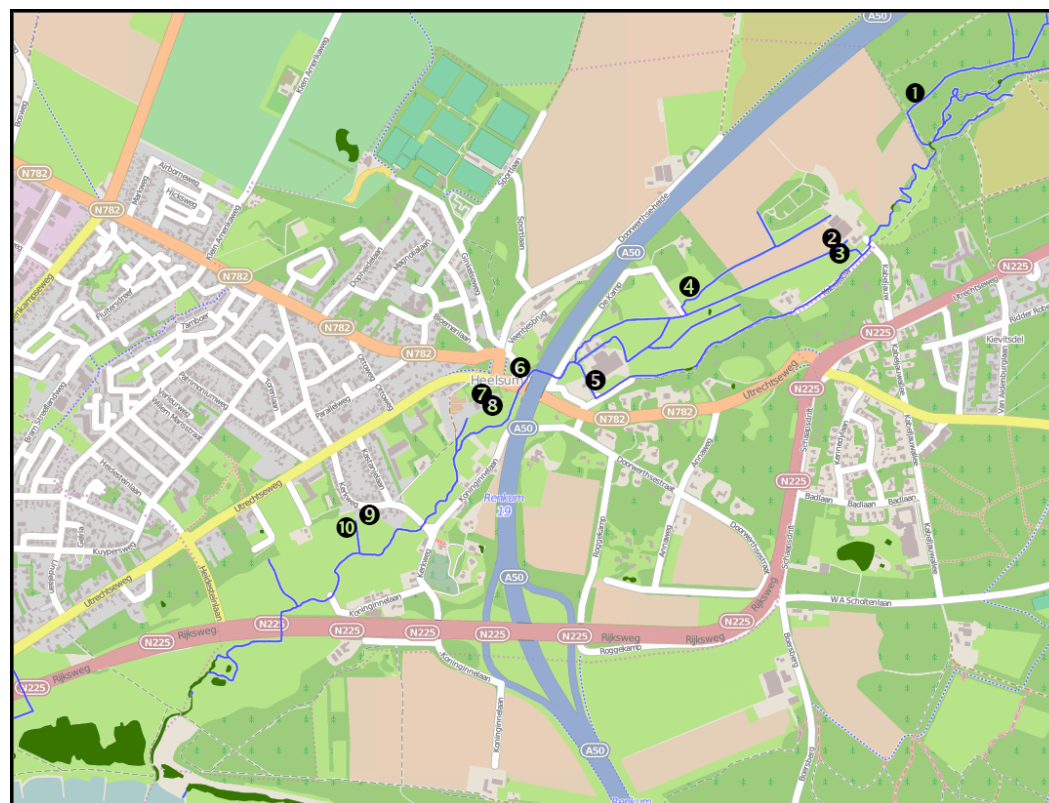

In het Heelsumse beekdal hebben tien watermolens gefunctioneerd. Opvallend oud is de eerst 'getimmerde' watermolen, de Heelsumse korenmolen uit 1440. De molen was in eigendom van de heerlijkheid Doorwerth. Stroomopwaarts van deze molen lag een enorme wijer (stuwvijver) over de volle breedte van het beekdal. Deze wijer voorzag deze en de Schutmolen van water. De molen stond tegen het talud van de A50. Tot 1920 draaide de molen op waterkracht, daarna werd de molen mechanisch aangedreven onder de naam 'Graanmaalderij Roosenboom'. In 2011 werd door de verbreding van de A50 (de fundamenten van) deze oudste watermolen in de gemeente Renkum afgebroken. Maar ook de Oude Heelsumse papiermolen was in zijn soort bijzonder. Deze was met zijn bouwjaar van 1602 één van de eerste Veluwe papierwatermolens. Op de Heelsumse korenmolen en die van Wolfhees na waren alle watermolens papiermolens. Een bijzonder moment in de geschiedenis is het volgende. In 1728 liet graaf Anton van Aldenburg, bewoner kasteel Doorwerth en eigenaar van grote delen van het Heelsums beekdal, de Papiermolenbeek aanleggen. Aan deze beek werden vier papiermolens gebouwd: de twee Kabeljauwse en twee op de Drieskamp. In 1836 werd de Nieuwe Heelsumse papiermolen omgebouwd tot een watervluchtmolen. Op de watermolen werd een windmolen gebouwd, waardoor wind en waterkracht werden gecombineerd: molen 'de Snep', een zeldzaamheid in Nederland.

De sprengen langs de randen van het Veluwemasief zijn uniek voor Europa, en zijn in het Heelsumse beekdal zeer beeldbepalend. Beken met sprengen hebben een grote cultuurhistorische waarde. Met betrekkelijke zekerheid weten we dat vanaf de zestiende eeuw beken werden vergraven en dat er sprengkoppen werden gegraven, waarvan het water diende als waterkracht voor het toenemende aantal watermolens. De loop van de diverse beken werd aangepast als er molens werden bijgebouwd en er werden dan vaak nieuwe sprengen bijgegraven. Door het onderhoudswerk door het waterschap en de IVN-werkgroep zijn veel beektrajecten weer watervoerend geworden en hierdoor een aanwinst voor het beekdallandschap. Wie wandelend langs de beken goed oplet ziet dat er nog veel relicten van sprengbeken in het bos liggen. Deze worden niet meer uitgegraven. De IVN-werkgroep 'Beken en sprengen' onderhoudt de beken in grote delen van het gebied van Natuurmonumenten. In andere delen van het stroomgebied doet Waterschap Vallei en Veluwe het onderhoud. In het bosgebied liggen nog diverse relicten van sprengbeken die niet meer worden uitgegraven. Langs de drie beekstelsels (de Wolfhezerbeek, de Papiermolenbeek en de Heelsumsebeek) lopen landschappelijk heel fraaie wandelpaden.

Voor uitgebreide informatie over het Renkumse beekdal verwijzen we naar het boek 'Het Renkumse en Heelsumse beekdal. Een cultuurhistorische wandelgids.' van Ruud Schaafsma, 2012.

© 2014 Ruud Schaafsma en Hubert Mettievier Meijer

1. De molen van Wolfhees

mogelijk was deze molen de opvolger van een korenmolen bij het Wildforstergoed

- 1553 eerste verwijzing naar de korenmolen
- 1584 vlucht bewoners Wolfheze en verbranding van alle bezittingen inclusief de watermolen
- 1699 in dit jaar is er sprake van een papiermolen
- ? ombouw van papiermolen naar korenmolen (datum onbekend)
- 1718 vermoedelijk jaartal van afbraak

In 1728 liet graaf Anton van Aldenburg, bewoner kasteel Doorwerth en eigenaar van grote delen van het Heelsums beekdal, de Papiermolenbeek aanleggen. Aan deze beek werden vier papiermolens gebouwd: de twee Kabeljauwse en twee op de Driekamp.

2. De noordelijke Kabeljauwse molen

- 1728 bouw van de papiermolen
- 1881 laatste vermelding van de molenaar
- 1988 sloop van de molen

3. De zuidelijke Kabeljauwse molen

- 1728 bouw van de papiermolen
- 1854 laatste molenaar overlijdt
- 1865 de molen door brand verwoest

4. De papiermolen op de Kamp

- 1693 bouw van de papiermolen
- 1854 jaar dat de molen vermoedelijk stopte
- 1883 sloop van de molen

5. De Heelsumse korenmolen

- 1440 vermelding van een molen(aar) in Heelsum
- 1553 de molen staat op een kaart
- 1920 er wordt geen waterkracht meer gebruikt, de beek viel droog door pompstation La Cabine. Een zuiggasmotor vervangt uiteindelijk de waterkracht, later kwam er een dieselmotor.
- 2011 afbraak van het gebouw!

6. De Papiermolen de Veentjes (of de Schutsmolen)

- 1618 bouw van de molen
 - 1894 mechanisatie met stoommachine
 - 1895 molen brandt af
 - 1895 bouw nieuw bedrijf Papierfabriek Schut & Zn.
 - 1908 vervanging van de stoommachine door een toen hypermoderne gasmotor
 - 1952 tot dit jaar wordt de waterkracht van het rad gebruikt
 - 1954 tot dit jaar leverde de beek het proceswater
- Tot heden functioneert de papierfabriek Schut.*

7. De noordelijke papiermolen op de Driekamp

- 1728 bouw van de molen
- 1820 stil zetten en afbraak van de molen

8. De zuidelijke papiermolen op de Driekamp

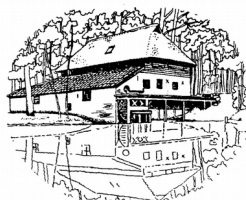
- 1728 bouw van de papiermolen, start in 1729
- 1875 sloop van de molen
- 1875 oprichting van de Heelsumsche Stoom-, Wasch- en Strijkinrichting 'De Driekamp'

9. De Oude Heelsumse papiermolen

- 1602 vermelding van de 'pappier moellen' op de kaart van Kempinck (één van de eerste papiermolens op de Veluwe)
- 1616/1639 in deze periode werd de molen afgebroken

10. De Nieuwe Heelsumse papiermolen

- 1669 stichting van de papiermolen
- 1836 ombouw tot een water-vluchtmolen
- 1875 molen wordt stilgezet
- 1878 molen brandt af

Vondst oude molen

Eind 2018 is in een oud geschrift een bijzondere ontdekking gedaan. In de Vita Meinwercki, de biografie van bisschop Meinwerk van Paderborn (geboren in 975 in Renkum als zoon van gravin Adela van Hamaland, overleden in 1036 in Paderborn) wordt geschreven over een molenvijver bij Heelsum. Het boek is geschreven door meerdere monniken en uiteindelijk uitgegeven tussen 1155 en 1165. De vermelding van de molenvijver kan voorlopig worden gedateerd tussen 1016 en 1165. Tot deze vondst was de Heelsumse korenmolen de oudst genoemde. De molen staat vermeld in een goederenlijst uit 1440 van kasteel Doorwerth. De Vita Meinwercki levert een herschrijving van de geschiedenis op.